

## สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้า ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2567–2568

## Rabies Situation in Thailand, 2024–2025

ลิลาวรรณ สุขโข, ธนุมาศ สุมโนทยาน, ณฐวดี ศรีวรรณยศ, พันธุ์วิภา เหมือนเพชร, ธนัชชา นฤนาทวัฒนา, ชญานิจ มหาสิงห์  
กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข

Lilawan Sukkho, Thanumas Sumanothayan, Natthawadee Sriwannayot, Phanwipha Mueanphet,  
Thanatcha Naruenartwattana, Chayanit Mahasing

Division of Epidemiology, Department of Disease Control, Ministry of Public Health, Thailand

✉ [lilawan\\_wean@hotmail.com](mailto:lilawan_wean@hotmail.com)

**สรุปสาระสำคัญ**

- โรคพิษสุนัขบ้า เป็นโรคติดต่อจากสัตว์สู่คนที่มีความสำคัญในประเทศไทย โดยเป็นหนึ่งในโครงการพระราชดำริฯ และมีเป้าหมายกำจัดโรคภายในปี พ.ศ. 2573
- ในช่วงปี พ.ศ. 2567 ถึงไตรมาสแรกของปี พ.ศ. 2568 มีรายงานผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้ารวม 8 ราย โดยบางพื้นที่พบผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง สัมพันธ์กับอัตราการพบเชื้อในสัตว์ที่อยู่ในระดับสูง ขณะที่บางพื้นที่ที่ไม่พบผู้ป่วยมานาน กลับมีแนวโน้มพบผู้ป่วยเพิ่มขึ้นในปี 2567–2568 สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ที่ต้องเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดในทุกพื้นที่
- แม้ความเสี่ยงของการระบาดเป็นวงกว้างจะค่อนข้างน้อย แต่โรคนี้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคม ระบบสุขภาพ และเศรษฐกิจ ดังนั้น การเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดและการควบคุมโรคอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน จึงยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

**Highlight**

- Rabies is a significant zoonotic disease in Thailand, being a key initiative under the Royal Project and with a goal for elimination by 2030.
- From 2024 to the first quarter of 2025, a total of 8 human rabies deaths were reported. Some areas reported cases continuously, which correlated with a high proportion of rabies-positive animals, while other areas that had not reported cases for several years saw an increase in cases during 2024–2025. This reflects a shifting epidemiological situation that requires close and comprehensive surveillance across all areas.
- Although the risk of a widespread, severe epidemic is low, rabies significantly impacts multiple dimensions, including society, the healthcare system, and the economy. Consequently, close surveillance and effective disease control measures, requiring collaboration across all sectors, remain of paramount importance.

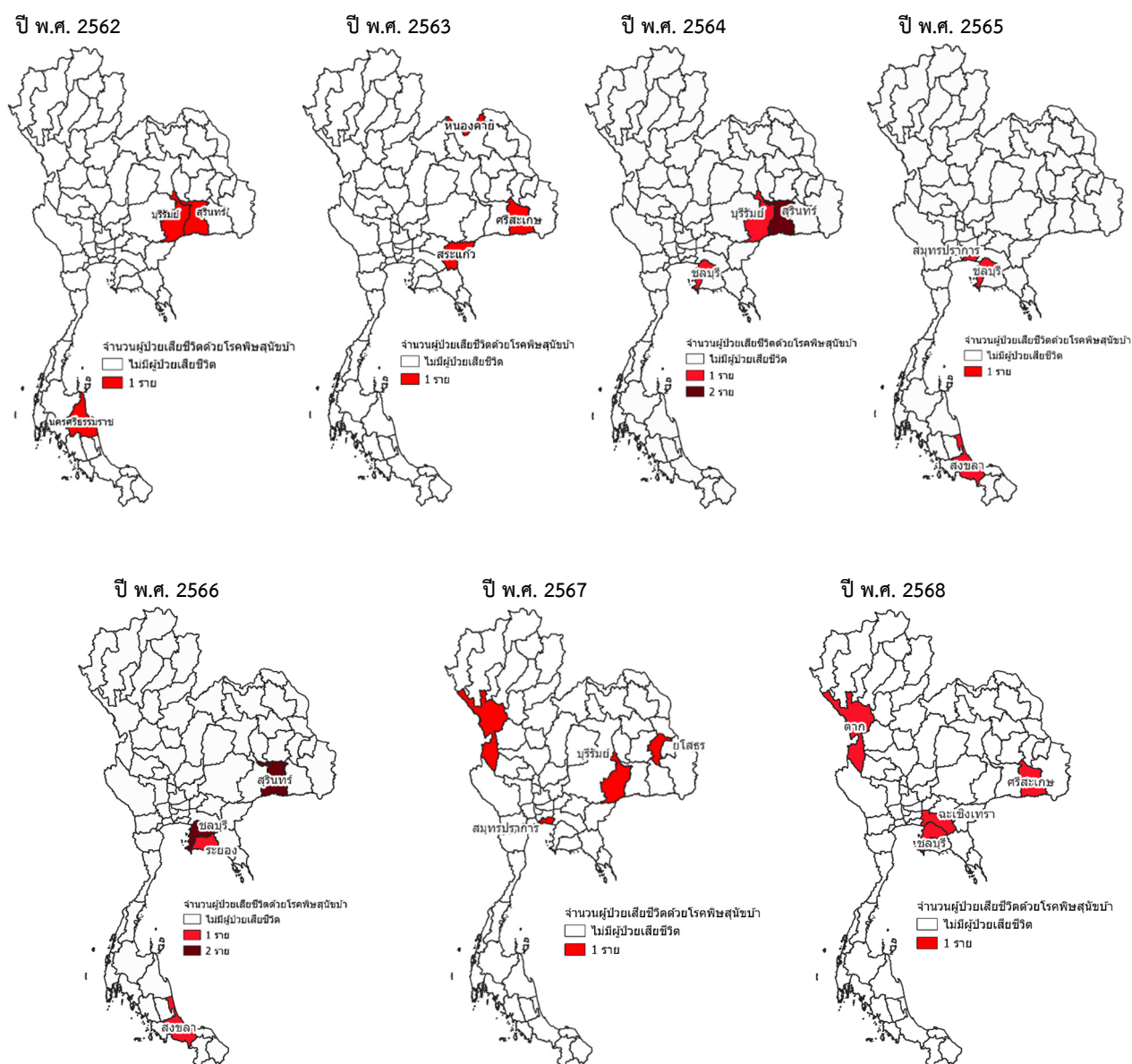
## ความเป็นมาและความสำคัญของโรค/ภัยสุขภาพ

การเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า เป็นหนึ่งในโครงการพระราชดำริภายใต้โครงการสัตว์ปลอดโรค คนปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้า ตามพระปณิธานของศาสตราจารย์ ดร.สมเด็จพะเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี<sup>(1)</sup> และอยู่ในแผนกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าขององค์การอนามัยโลกที่มีเป้าหมายกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดสิ้นภายในปี ค.ศ. 2030<sup>(2)</sup> โดยโรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน เกิดจากเชื้อไวรัส Rabies พาหะนำโรคที่สำคัญในประเทศไทย คือ สุนัข พบได้ประมาณร้อยละ 95 แมว ประมาณร้อยละ 4 สัตว์เลี้ยงพวกโค กระบือ สุกร ม้า และสัตว์ป่าที่เลี้ยงลูกด้วยนม ประมาณร้อยละ 1<sup>(3)</sup> โรคนี้ติดต่อผ่านทางน้ำลายของสัตว์พาหะนำโรคที่ติดเชื้อมาจากการถูกสัตว์กัด ข่วน หรือเลียบริเวณที่มีบาดแผล หรือเยื่อเมือกต่าง ๆ<sup>(4)</sup> ระยะฟักตัวโดยทั่วไปอยู่ระหว่าง 2–3 เดือน<sup>(5)</sup> สั้นที่สุด 7 วัน และนานที่สุด 3 ปี<sup>(6)</sup> โดยมีค่า Reproductive Number ( $R_0$ ) หรือค่าเฉลี่ยที่ผู้ป่วย 1 คนจะแพร่เชื้อให้ผู้อื่นในกลุ่มประชากรที่มีความไวต่อการรับเชื้ออยู่ระหว่าง 1–2 คน<sup>(7)</sup> อาการของผู้ติดเชื้อพิษสุนัขบ้าในระยะแรกอาจแสดงอาการไม่ชัดเจนแต่เมื่อเชื้อไวรัสเข้าสู่ระบบประสาทส่วนกลางจะเริ่มมีอาการผิดปกติทางระบบประสาทเฉียบพลัน เช่น ไข้ ปวดศีรษะ เจ็บเสียวบริเวณแผล กระสับกระส่าย กลัวแสง กลัวลม กลืนลำบากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อดื่มน้ำ บางรายแสดงอาการซึม กล้ามเนื้อแขนขา ใบหน้าอ่อนแรงเป็นอัมพาต และระยะสุดท้ายผู้ป่วยจะมีอาการรุนแรงขึ้นจนกระทั่งหมดสติ และเสียชีวิตเนื่องจากภาวะระบบทางเดินหายใจล้มเหลว<sup>(3)</sup> หากไม่ได้รับการรักษา และฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างทันเวลาที่ ทั้งนี้ โรคพิษสุนัขบ้ามีอัตราป่วยตายอยู่ที่ร้อยละ 100<sup>(2)</sup> สำหรับการตรวจวินิจฉัยยืนยันโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการสามารถตรวจได้จากตัวอย่างน้ำลาย น้ำไขสันหลัง ปัสสาวะ ปมรากผม และเนื้อสมอง โดยวิธี Nested PCR<sup>(6)</sup>

## ข้อมูลจากระบบเฝ้าระวัง/ฐานข้อมูล และสถานการณ์โรค

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในคนจากข้อมูลระบบเฝ้าระวังโรคดิจิทัล (Digital Disease Surveillance: DDS)

กองระบาดวิทยา ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2563–2567) พบการรายงานผู้ป่วยรวมทั้งสิ้น 20 ราย มีฐานจำนวนผู้ป่วยเท่ากับ 4 รายต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา พบการรายงานผู้ป่วยยืนยันด้วยโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 4 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 0.01 ต่อประชากรแสนคน เสียชีวิตทั้งหมด 4 ราย อัตราป่วยตาย ร้อยละ 100 โดยพบรายงานในจังหวัดยโสธร ตากบุรีรัมย์ และสมุทรปราการ จังหวัดละ 1 ราย ซึ่งจังหวัดยโสธร และจังหวัดตาก เป็นจังหวัดที่ไม่มีผู้ป่วยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2562–2566) ค่ามัธยฐานอายุ 52 ปี สำหรับปี พ.ศ. 2568 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม–31 มีนาคม 2568 พบรายงานผู้ป่วยเข้าข่ายและยืนยันด้วยโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 4 รายคิดเป็นอัตราป่วย 0.01 ต่อประชากรแสนคน เสียชีวิตทั้งหมด 4 ราย อัตราป่วยตาย ร้อยละ 100 โดยพบรายงานในจังหวัดชลบุรี ตากศรีสะเกษ และฉะเชิงเทรา มีผลตรวจยืนยันทางห้องปฏิบัติการเป็นบวก 3 ราย อีก 1 ราย ไม่ได้เก็บตัวอย่างส่งตรวจ แต่มีอาการเข้าได้ตามเกณฑ์ทางคลินิก และมีประวัติถูกสุนัขกัดก่อนผู้ป่วยเสียชีวิต โดยสุนัขหลังจากที่กัดผู้ป่วยแล้ว เจ้าของสุนัขได้ทำการฆ่าสุนัขและนำไปฝัง ไม่มีการเก็บตัวอย่างสัตว์ส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ และสุนัขตัวดังกล่าวไม่เคยได้รับวัคซีนพิษสุนัขบ้า ค่ามัธยฐานอายุ 27 ปี ปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่พบบ่อยในการเกิดโรคพิษสุนัขบ้า ได้แก่ การไม่ไปพบแพทย์และไม่ได้รับวัคซีนหลังสัมผัสสัตว์ และการไม่ส่งตัวอย่างสัตว์ที่ตายตรวจทางห้องปฏิบัติการ สำหรับพื้นที่ที่มีรายงานผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ พื้นที่ทางตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ) ภาคตะวันออก (จังหวัดชลบุรีและสมุทรปราการ) และภาคใต้ (จังหวัดสงขลา) ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2567–2568 มีรายงานผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้าในจังหวัดที่ไม่มีรายงานมาในช่วง 4–5 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ จังหวัดยโสธรและฉะเชิงเทรา ขณะเดียวกัน จังหวัดตากซึ่งไม่มีรายงานผู้ป่วยติดต่อกันเป็นระยะเวลา 4 ปี ได้พบผู้ป่วยต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2567 และ 2568 ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โรคในพื้นที่ และเน้นย้ำถึงความสำคัญของการเฝ้าระวังอย่างครอบคลุมและต่อเนื่องในทุกพื้นที่ (รูปที่ 1)



รูปที่ 1 จังหวัดที่พบผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้า รายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562–2568 ข้อมูล ณ วันที่ 31 มีนาคม 2568

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ ข้อมูลจากระบบสารสนเทศ (Thai Rabies Net) เพื่อการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า กรมปศุสัตว์ ในปี พ.ศ. 2567 พบรายงานผลบวกของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ 305 ตัว คิดเป็นร้อยละ 4.98 ของตัวอย่างสัตว์ส่งตรวจสะสม 6,130 ตัว จาก 77 จังหวัด พบร้อยละผลบวกในสัตว์สูงสุดในจังหวัดอุบลราชธานีและสงขลา คิดเป็นร้อยละ 12.46 ต่อจังหวัด รองลงมา คือ ชลบุรี ร้อยละ 9.84 บุรีรัมย์ ร้อยละ 7.21 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 6.89 และสุรินทร์ ร้อยละ 5.25 ตามลำดับ สำหรับปี พ.ศ. 2568 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม–31 มีนาคม 2568 พบรายงานผลบวกของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ 97 ตัว คิดเป็น

ร้อยละ 5.78 ของตัวอย่างสัตว์ส่งตรวจสะสม 1,678 ตัว จาก 77 จังหวัด พบร้อยละผลบวกในสัตว์สูงสุดในจังหวัดอุบลราชธานี คิดเป็นร้อยละ 11.34 รองลงมา คือ บุรีรัมย์ ร้อยละ 10.31 มหาสารคาม ร้อยละ 9.28 ชลบุรี ร้อยละ 7.22 และขอนแก่น ร้อยละ 6.19 ตามลำดับ

จากสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในคน และในสัตว์มีความสัมพันธ์กัน โดยจังหวัดที่มีผลบวกของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์สูง เช่น จังหวัดบุรีรัมย์ ชลบุรี สงขลา ยังเป็นพื้นที่ที่พบผู้ป่วยโรคพิษสุนัขบ้าอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การส่งตัวอย่างสัตว์ที่สงสัยหรือตายไม่ทราบสาเหตุตรวจหาเชื้อพิษสุนัขบ้า ถือเป็น

สิ่งสำคัญในการป้องกันการเกิดโรคในคน โดยสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ และลดความเสี่ยงที่จะเกิดโรคในคนได้

### ผลกระทบต่อสังคม/ระบบสุขภาพ/เศรษฐกิจ

แม้โอกาสที่โรคพิษสุนัขบ้าจะแพร่ระบาดอย่างรุนแรงและเป็นวงกว้างในประเทศไทยจะอยู่ในระดับต่ำเนื่องจากเป็นโรคที่ติดต่อกันจากสัตว์สู่คนเท่านั้น มีค่า  $R_0$  อยู่ที่ประมาณ 1–2<sup>(7)</sup> และยังมีวัคซีนที่มีประสิทธิภาพ แต่โรคนี้ยังคงสร้างผลกระทบต่อหลายมิติอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่พบผู้ป่วยยืนยันต่อเนื่องและมีร้อยละผลบวกในสัตว์สูง

ในมิติสังคม โรคพิษสุนัขบ้าก่อให้เกิดความวิตกกังวลในชุมชน ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนหลีกเลี่ยงการใกล้ชิดสัตว์ และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งเกี่ยวกับการควบคุมสุนัขจรจัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม<sup>(8)</sup> อีกทั้งยังสะท้อนปัญหาความรับผิดชอบของเจ้าของสัตว์เลี้ยง เนื่องจากมากกว่าครึ่งหนึ่งของสุนัขที่เป็นพาหะมีเจ้าของแต่ไม่ได้รับวัคซีนครบถ้วน<sup>(9)</sup> จึงควรมีการรณรงค์และสร้างความรู้ความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง

ด้านระบบสุขภาพ โรคพิษสุนัขบ้ายังคงเป็นภาระต่อระบบบริการสาธารณสุขไทย แม้จำนวนผู้ป่วยจะไม่สูง แต่มีอัตราป่วยตาย 100% เมื่อเข้าสู่ระยะอาการทางคลินิก<sup>(2,3)</sup> ส่งผลให้ต้องมีการจัดการหลังสัมผัสสัตว์อย่างทันทั่วถึง โดยภาครัฐต้องจัดหาวัคซีนป้องกันและอิมมูโนโกลบูลินให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ รวมถึงพัฒนาศักยภาพบุคลากรในการประเมินบาดแผลและการฉีดวัคซีนตามแนวทางที่เหมาะสม<sup>(10)</sup> อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดยังคงมีในหลายพื้นที่ เช่น การเข้าถึงวัคซีนและอิมมูโนโกลบูลินไม่เท่ากัน ห้องปฏิบัติการวินิจฉัยโรคที่ยังไม่ครอบคลุมทุกจังหวัดและขั้นตอนการเก็บตัวอย่างเพื่อยืนยันทางห้องปฏิบัติการที่มีความซับซ้อน<sup>(4)</sup>

ด้านเศรษฐกิจ โรคพิษสุนัขบ้าสร้างภาระต้นทุนทั้งทางตรงและทางอ้อมในระดับประเทศและระดับครัวเรือน ภาครัฐต้องใช้งบประมาณสนับสนุนวัคซีนให้กับทั้งคนและสัตว์<sup>(8)</sup> รวมถึงการดำเนินมาตรการควบคุมโรค เช่น การฉีดวัคซีนในสัตว์ การเฝ้าระวังโรค และการควบคุมประชากรสุนัขจรจัด<sup>(11)</sup> สำหรับ

ประชาชน หากสัมผัสสัตว์ที่มีความเสี่ยงต่อการป่วยเป็นโรค ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อรับวัคซีนหลายเข็ม บางรายอาจต้องเสียค่าใช้จ่ายหากไปสถานพยาบาลเอกชนมากกว่านั้น ในกรณีที่มีการป่วยและเสียชีวิต ถือเป็นการสูญเสียกำลังแรงงานและรายได้ของครอบครัว

โรคพิษสุนัขบ้าในสังคมไทยจึงยังคงส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องในหลายมิติ แม้จะมีมาตรการควบคุมโรคที่เข้มแข็งและวัคซีนที่มีประสิทธิภาพเกือบ 100%<sup>(12)</sup> การดำเนินการเฝ้าระวังและป้องกันควบคุมโรคอย่างครอบคลุม และความร่วมมือของทุกภาคส่วนยังคงมีความจำเป็น เพื่อสนับสนุนเป้าหมายการจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปภายในปี พ.ศ. 2573 ตามเป้าหมายขององค์การอนามัยโลก<sup>(2)</sup>

### ข้อเสนอแนะต่อประชาชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่ประชาชนอย่างต่อเนื่อง และทั่วถึงเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า อาการ การรักษา และการป้องกัน โดยเน้นหลีกเลี่ยงการสัมผัสสัตว์ที่ไม่รู้จัก หรือสัตว์ที่มีอาการผิดปกติ หากถูกสัตว์กัด ข่วน หรือเลียบริเวณบาดแผล ให้รีบล้างแผลด้วยน้ำและสบู่ทันที และรีบไปพบแพทย์เพื่อพิจารณาการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทันที

2. เจ้าของนำสัตว์เลี้ยงไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าตามกำหนด หลีกเลี่ยงการปล่อยให้สัตว์เลี้ยงสัมผัสกับสัตว์จรจัด และคอยสังเกตอาการสัตว์เลี้ยง หากพบมีอาการผิดปกติ เช่น น้ำลายไหลเยิ้ม ดุร้าย หรือซึมเศร้า ให้รีบนำไปพบสัตวแพทย์

3. หากพบสัตว์ที่มีอาการสงสัยว่าติดเชื้อพิษสุนัขบ้า แจ้งสำนักงานปศุสัตว์ในพื้นที่ เพื่อแจ้งเหตุการณ์และขอคำแนะนำในการจัดการสัตว์สงสัย

4. ให้ความรู้แก่บุคลากรทางการแพทย์ เกี่ยวกับการเก็บตัวอย่างส่งตรวจเชื้อพิษสุนัขบ้า รวมถึงอบรมเสริมทักษะการเก็บตัวอย่างในบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

5. จัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นให้เพียงพอต่อดำเนินงานป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ เช่น การฉีดวัคซีนพิษสุนัขบ้าในสัตว์ให้ครอบคลุม โดยเฉพาะในกลุ่มสัตว์จรจัด การทำหมันสัตว์เพื่อควบคุมประชากร

6. เสริมสร้างความร่วมมือและความเข้มแข็งของการสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม โดยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน และอาสาสมัคร สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม ควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่

7. ส่งเสริมการพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้า การเฝ้าระวัง ควบคุมโรค และการรักษาที่ถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ระหว่างหน่วยงานและประชาชน

8. ร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศในการแลกเปลี่ยน ข้อมูลและประสบการณ์เกี่ยวกับการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า

## Reference

1. Secretariat Office of the Royal Development Projects Committee [TH]. Disease-free Animals, Safe Humans from Rabies Project under the initiative of Her Royal Highness Princess Chulabhorn Walailak [Internet]. [cited 2025 Mar 18]. Available from: <https://km.rdpb.go.th/Project/View/9206> (in Thai)
2. World Health Organization. Executive summary: Driving progress towards rabies elimination [Internet]. Geneva: World Health Organization; 2019 [cited 2025 Mar 18]. Available from: <https://www.who.int/news/item/14-01-2019-executive-summary-driving-progress-towards-rabies-elimination>
3. Ministry of Public Health [TH], Department of Disease Control. Rabies, Hydrophobia [Internet]. [cited 2025 Mar 18]. Available from: [https://ddc.moph.go.th/disease\\_detail.php?d=25](https://ddc.moph.go.th/disease_detail.php?d=25) (in Thai)
4. Department of Disease Control [TH], Division of General Communicable Diseases. Clinical practice guidelines for rabies and frequently asked questions [Internet]. 2021 [cited 2025 Mar 18]. Available from: <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/1478520231024042510.pdf> (in Thai)
5. World Health Organization. Rabies [Internet]. 2024 [cited 2025 Mar 18]. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rabies>
6. Department of Disease Control [TH], Division of Epidemiology. Case definitions for communicable diseases surveillance, Thailand, 2020 [Internet]. Nothaburi: Division of Epidemiology; 2020 [cited 2025 Mar 18]. Available from: [https://ddc.moph.go.th/doe/journal\\_detail.php?publish=11429](https://ddc.moph.go.th/doe/journal_detail.php?publish=11429) (in Thai)
7. Mancy R, Rajeev M, Lugelo A, Bruner K, Cleaveland S, Ferguson EA, et al. Rabies shows how scale of transmission can enable acute infections to persist at low prevalence. Science. 2022 Apr 29; 376(6592): 512–6.
8. Triemthana N. Rabies outbreaks in Thailand [Internet]. 2023 [cited 2025 Apr 23]. Available from: <https://www.pacificprime.co.th/blog/rabies-outbreaks-in-thailand/>
9. Yurachai O. Rabies free area initiative to Phuket rabies free province, Thailand [Internet]. ASEAN-WOAH Webinar on “Advancing Rabies Control: ASEAN Collaboration” for World Rabies Day 2023; 2023 Sep 29; Online (ZOOM) [cited 2025 Apr 23], Available from: [https://rr-asia.woah.org/app/uploads/2023/10/001\\_woah-present-rabies-declare.pdf](https://rr-asia.woah.org/app/uploads/2023/10/001_woah-present-rabies-declare.pdf)
10. Phianchana C. Guidelines for the prevention and management of rabies exposure [Internet]. Mahasarakham: Faculty of Pharmacy, Mahasarakham University; 2020 [cited 2025 Apr 20]. Available from: <https://ccpe.pharmacycouncil.org/showfile.php?file=929> (in Thai)

11. Bureau of Disease Control and Veterinary Services, Department of Livestock Development [TH]. Rabies-Free Animals, Safe People Project for Fiscal Year 2025 [Internet]. 2024 [cited 2025 Apr 24]. Available from: <https://dcontrol.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu/2018-07-02-08-24-32/9399-2568> (in Thai)
12. World Health Organization. Human rabies prevention and management [Internet]. 2019 [cited 2025 Mar 31]. Available from: <https://www.who.int/activities/human-rabies-prevention-and-management/human-rabies-prevention-and-management>